

ŁEMKOWIE

Joanna Borkowska
materiały do wykładu
kurs SKPB
02.2014

PLAN WYKŁADU

Część I:

- Pojęcia
- Podział grup
- Teorie pochodzenia
- Historia
- Łemkowie wczoraj i dziś

Część II:

- Wygląd wsi, domy
- Wygląd, strój, Zajęcia, Twarze

PODSTAWOWE POJĘCIA

ETNOGRAFIA - (gr. ethnos - lud, plemię; graphein - pisać)
oznacza opis danego ludu. Etnograf dostarcza informacji o
życiu i kulturze członków poszczególnych grup
etnograficznych - codzienność człowieka.

ETNOLOGIA - (gr. ethnos - lud, logos - słowo, nauka) to określenie wiedzy o różnych ludach. Etnolog porównuje ze sobą ludy i ich kultury, wskazując na elementy im wspólne oraz różnice, co systematyzuje wiedzę o nich. Etnologia analizuje także zmiany w kulturach zachodzące wraz z upływem czasu.

ANTROPOLOGIA KULTUROWA - (gr. anthropos - człowiek;
logos - słowo, nauka) wiedza o człowieku i jego kulturze
oraz relacjach pomiędzy nimi;

więc: 3 stadia tego samego badania

Etnografia - jak pierwsza faza pracy badawczej:
opis, obserwacja i praca w terenie + niewielkie
grupy, aspekt historyczny

Etnologia - badanie porównawcze, synteza
geo-hist-systematyczna

Antropologia - cel: wiedza dająca się
dostosować do całokształtu ludzkości

ROMAN REINFUSS

1910 Przeworsk - 1998 Krzywaczka

młodość - Gorlice, Tarnów

uniwersytety - Wrocław, Lublin, Kraków

Pracownia Sztuki Ludowej

1931 - wędrowanie

1946 - doktorat "Łemkowie jako grupa etnograficzna"

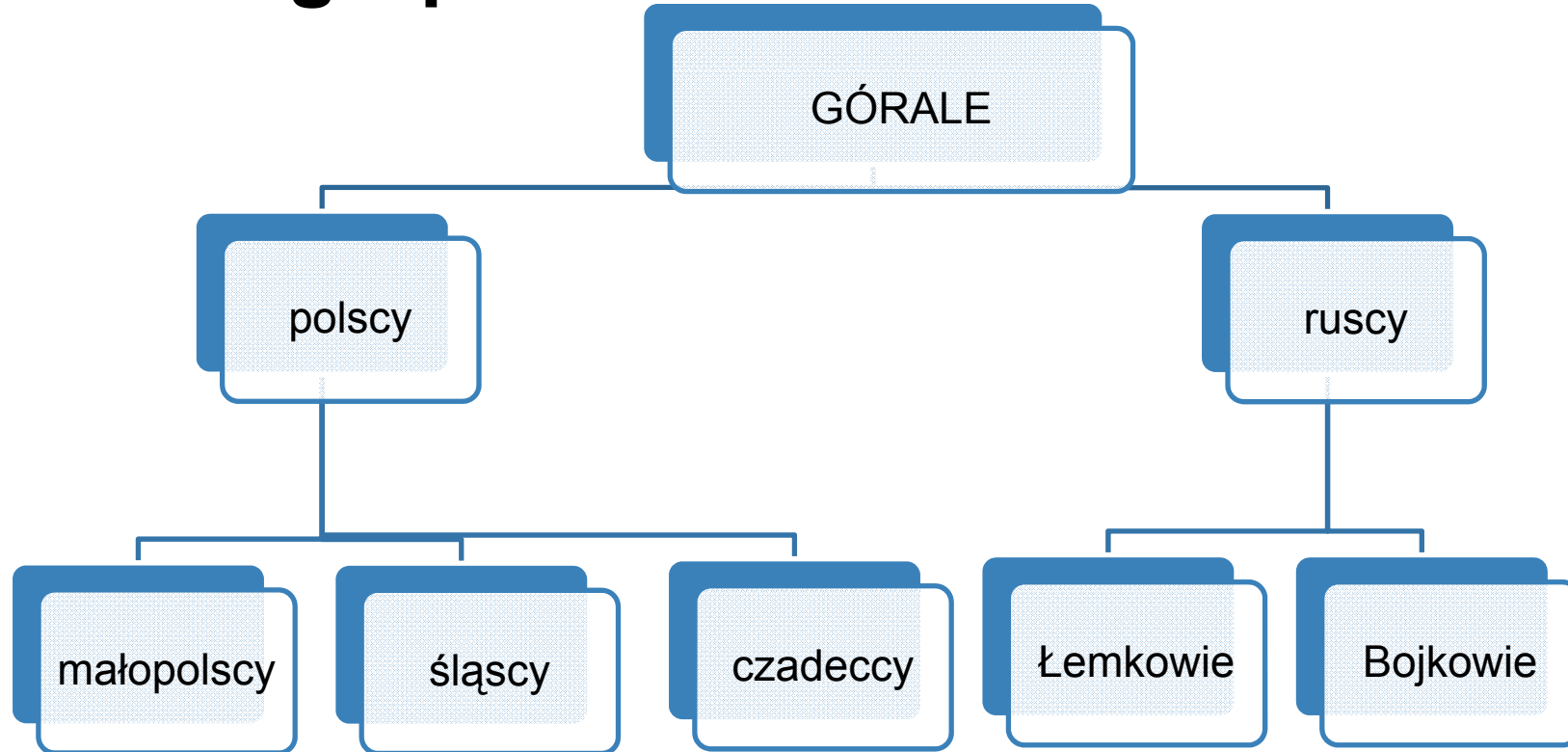
1990 - "śladami Łemków"

Podstawowe pojęcia vol. 2

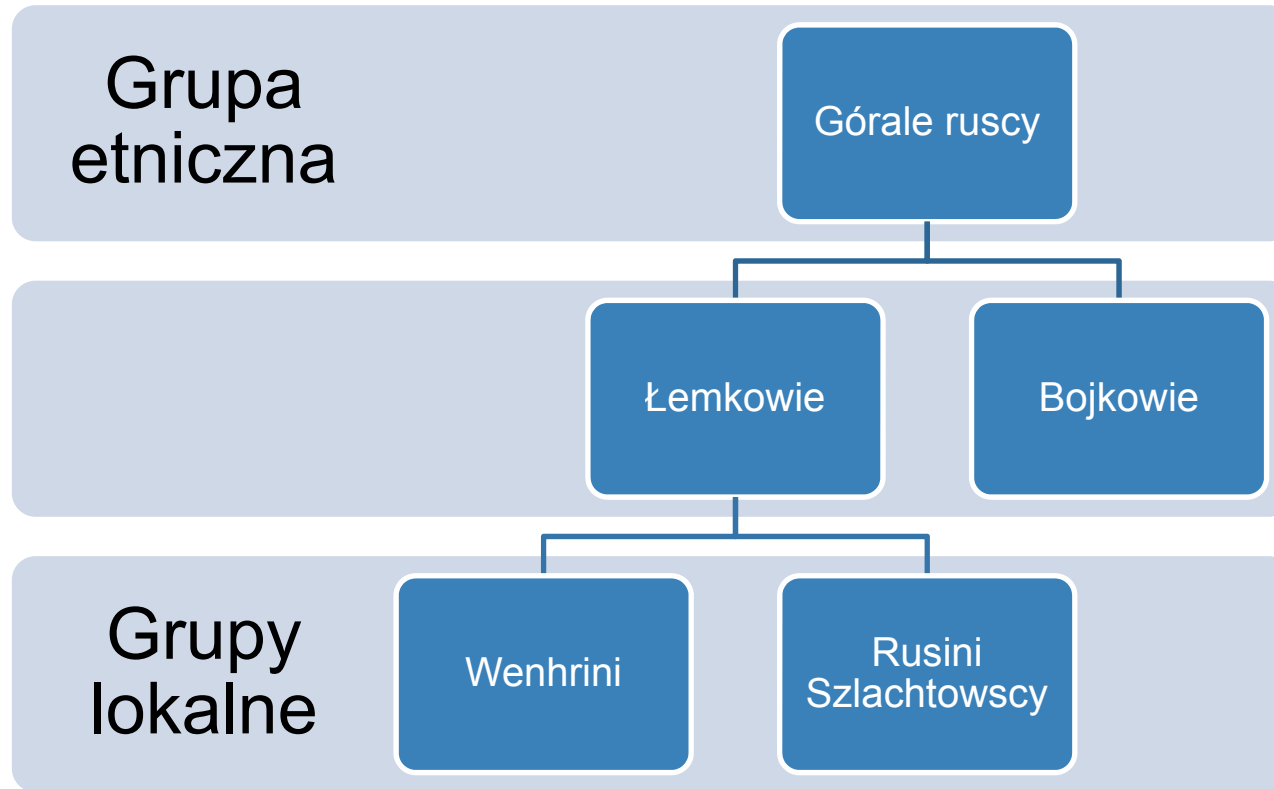
- Grupa etnograficzna: grupa społeczna zamieszkująca zwarty, niewielki teren, zwykle wyznaczony granicami naturalnymi; wspólna kultura i podkreślanie odrębności w stosunku do grup sąsiednich
- Grupa etniczna: Duża zbiorowość ludzi, którą budują obiektywne elementy – wspólnota dziejów historycznych i identyfikacja z określonym terytorium oraz wspólny język.
- Mniejszość narodowa: grupa ludzi, zamieszkująca obszar danego (nie swojego!) państwa, odróżniająca się od większości społeczeństwa językiem, kulturą, pochodzeniem etnicznym bądź religią;

Podział grup w Polsce

Podział grup w Polsce

grupy lokalne

Rusini Szlachtowsy - enklawa ruska pomiędzy góralami Pienińskimi i Sądeckimi (dolina potoku Grajcarek)

Wenhrini - Dubne i Leluchów

etnoGeneza - teorie pochodzenia

1. Teoria Arumunów/Wołochów (Kazimierz Dobrowolski)
2. Teoria Traków i Daków (Tadeusz Sulimierski)
3. Teoria Białych Chorwatów (Myhajło Hruszewskyj i Julian Tarnowycz)
4. Teoria Sasów Spiskich (Karol Potkański)

Wołosi

- bogato w gospodarstwach → liczebne trzody
→ poszukiwanie nowych pastwisk;

zimy na niżej położonych terenach → kontakty
z mieszkańcami dolin (Węgrami, Słowakami,
mieszkańcami Rusi i Polski) → stopienie
kultury wołoskiej z miejscowymi

Trakowie i Dakowie

osiedlali się na terenach Karpat już w czasach starożytnych

ekspansywne ludy → akcja kolonizacyjna na północ, sieć osadnictwa oparła się najazdom; dopiero w Xw. → ustępowanie przed intensywniejszą akcją osadniczą i asymilacja

t. Białych Chorwatów

V-VII w - napływające ze wschodu plemiona słowiańskie; załóżki państwa Białych Chorwatów na północnych stokach Karpat; zaludnione tereny dorzecza Dniestru - w X w. łup państwa Piastów i księstw ruskich → wycofanie się wyżej → kultura rolniczo-pasterska; stopienie z kolonizatorami;

t. Sasów Spiskich

protoplaści - ludność germańska zachęcana od XIII w do osiedlenia się na terenach Górnych Węgier (Słowacji) i Siedmiogrodu, wyludnionych na skutek najazdów mongolskich;

ponowne zasiedlanie opuszczonych osad + zakładanie nowych w karpackich dolinach;

“ŁEMKOWIE”

- ludność obrządku wschodniego zamieszkująca Beskid Niski sama siebie określała “Rusnakami”
- nazywana tak też przez polskich sąsiadów “Ruśnioki, Rusiny”
- “Łemko, Łemky” od słowackiego “łem” - “tylko, ale” - prześmiewczo używane przez Bojków, rozpowszechnione przez badaczy, prasę, w końcu przyjęte przez tę ludność jako własne

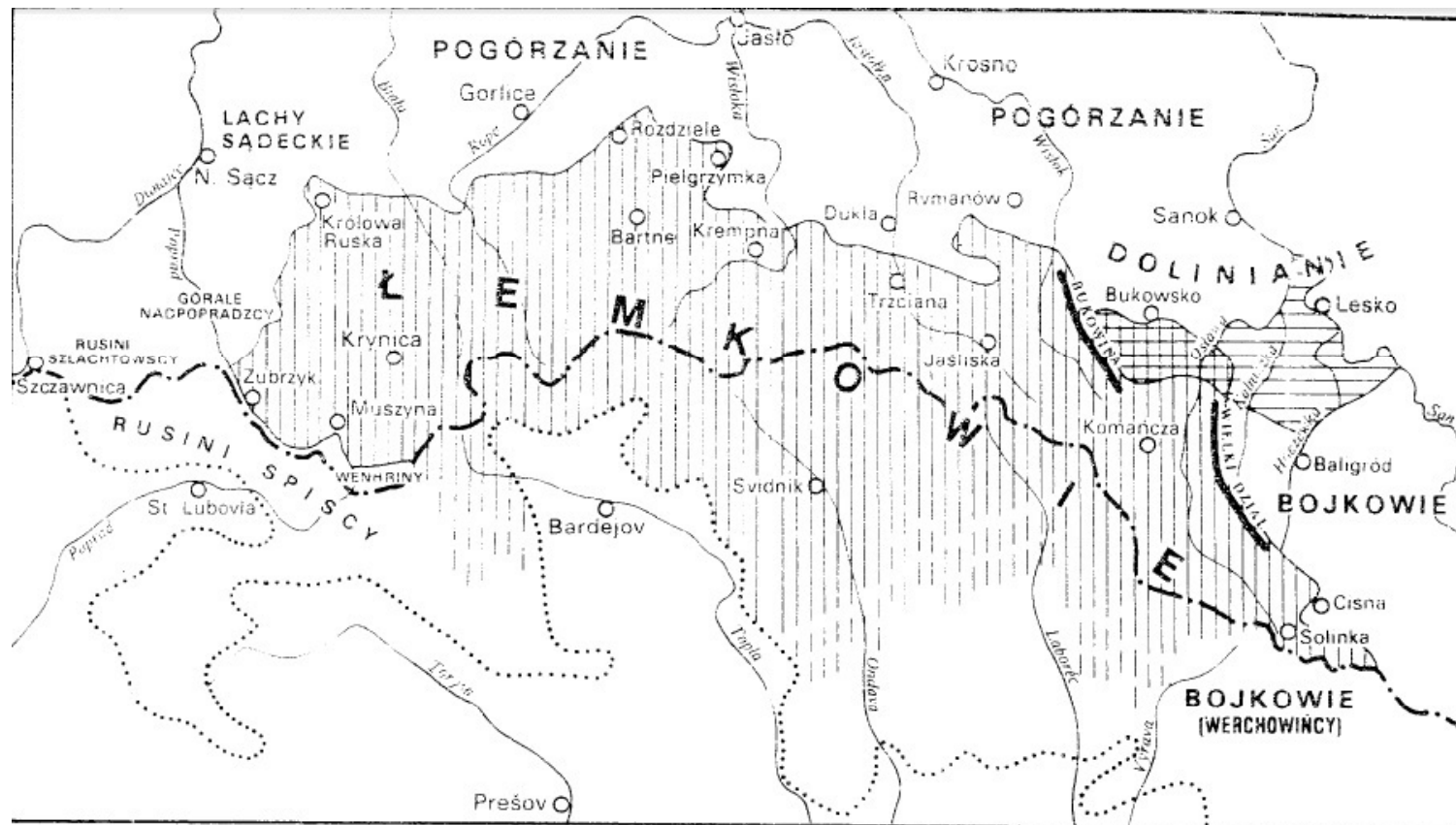
Łemkowie - granice

ZACH - od doliny Popradu w Wierchomla do Królowej Ruskiej

PN - (granica osadnictwa wołoskiego) Królowa Ruska, Łosie, Ropica Górna, Rozdziele, Pielgrzymka, Desznica, Myscowa, Trzciana, Bałucianka, Pasma Bukowicy aż po dolinę Osławy (Wysoczany, Czaszyn)

Łemkowie - granice

WSCH - dolina Sanu (Wysoczany, Czaszyn),
Wysoki Dział, masyw Matragony, Balnica

ŁEMKOWIE I ICH SĄSIĘDZTWO (stan z 1936 r.) wg Romana Reinfussa

0 10 20 30 km

- · — · — granica państwa
- granica ukraińskiego obszaru językowego po płd. stronie Karpat

- obszar zamieszkiwany przez Łemków
- obszar przejściowy bojkowski-łemkowski

- obszar przejściowy bojkowsko-doliniański
- pasmo górskie

Badacze szacowali w latach trzydziestych liczbę Łemków na ok. 100 - 150 tyś., w zależności od przyjmowanej wschodniej granicy obszaru przez nich zamieszkanego. Wsi łemkowskich było ok. 170, leżały na obszarze o długości ok. 140 km, ale szerokim tylko na 20 - 30 km. Na tym terenie mieszkało tylko 26 tyś. Polaków i 8 tyś Żydów. Żyło tu także sporo Cyganów, często osiadłych.

HISTORIA - proces kształtowania tożsamości

do XIV - Łemkowszczyzna należała do Księstwa Halickiego

aż do 1772 - podlegała Rzeczypospolitej

później - jako część Galicji (Habsburgowie)

po I wojnie światowej do dziś - powrót do granic Polski

przełom XVIII i XIX - pojawiają się odrębne określenia etniczne (Rosjan, Białorusinów, Ukraińców - zamiast jednego narodu Rusi) → ...

HISTORIA - proces kształtowania tożsamości

XIX wiek

- RUCH WSZECHRUSKI (moskalofilski)
- UKRAIŃSKI RUCH NARODOWY
- **Koniec XIX** – Ameryka, oderwanie od dotychczas trybu życia, przemysł – potrzeba określenia tożsamości → koncepcja samodzielnego narodu

Historia

- Władze austriackie przeciw moskalofilom, posądzanym o szpiegostwo → przywódcy ruchu wszechruskiego zbiegli do Rosji i założyli Karpato-Rosyjski Komitet Wyzwolenia
- Internowani - **Talerhoff** – 10tys, w tym 2tys Łemków (wśród nich św Maksym Sandowycz)
- Łosie, Krynica, Sanok, Zdynia, Wysowa, Łabowa, Gładyszów

Koniec wojny – uchodźcy i internowani wracają

Początki podziału politycznego:

WSCHÓD

1918 - 1919 Republika Komańczańska (Wisłok Wielki i Komańcza, Andrij Kyr) – zakorzeniona ukraińska świadomość narodowa w dolinie Osławy

ZACHÓD

1918 – 1921 Rуска Ludowa Republika Łemków – Florynka, dr J. Kaczmarczyk i o. Mychajło Jurczakewycz

Apele przyłączenia Łemkowszczyzny do Wielkiej Rosji, Praga –
Łemkowszczyzny galicyjskiej do Czechosłowacji

po II wś

1945 - “dobrowolne” wysiedlenia - tereny
radzieckiej Ukrainy

28.04.1947 - początek Akcji “Wisła” - ziemie
poniemieckie i opustoszałe tereny Polski
północnej

lata 80. XX w

ratowanie tradycji i kultury

- "Łemkowyna"

- dwujęzyczne (pl-łem) tomiki wierszy Petra Murianki, Władysława Grabana, Stefanii Trochanowskiej, Pawła Stefanowskiego

- 1983 - pierwsza Łemkowska Watra

od 2001 można studiować w Krakowie filologię rosyjską ze spec. języka rusińsko-łemkowskiego

ŁEMKOWIE wczoraj i dziś

Grupa etnograficzna - określone terytorium, wyróżnia się zespołem właściwych sobie cech kulturowych, a także posiada zarówno poczucie łączności ze sobą, jak i poczucie odrębności od sąsiadów →

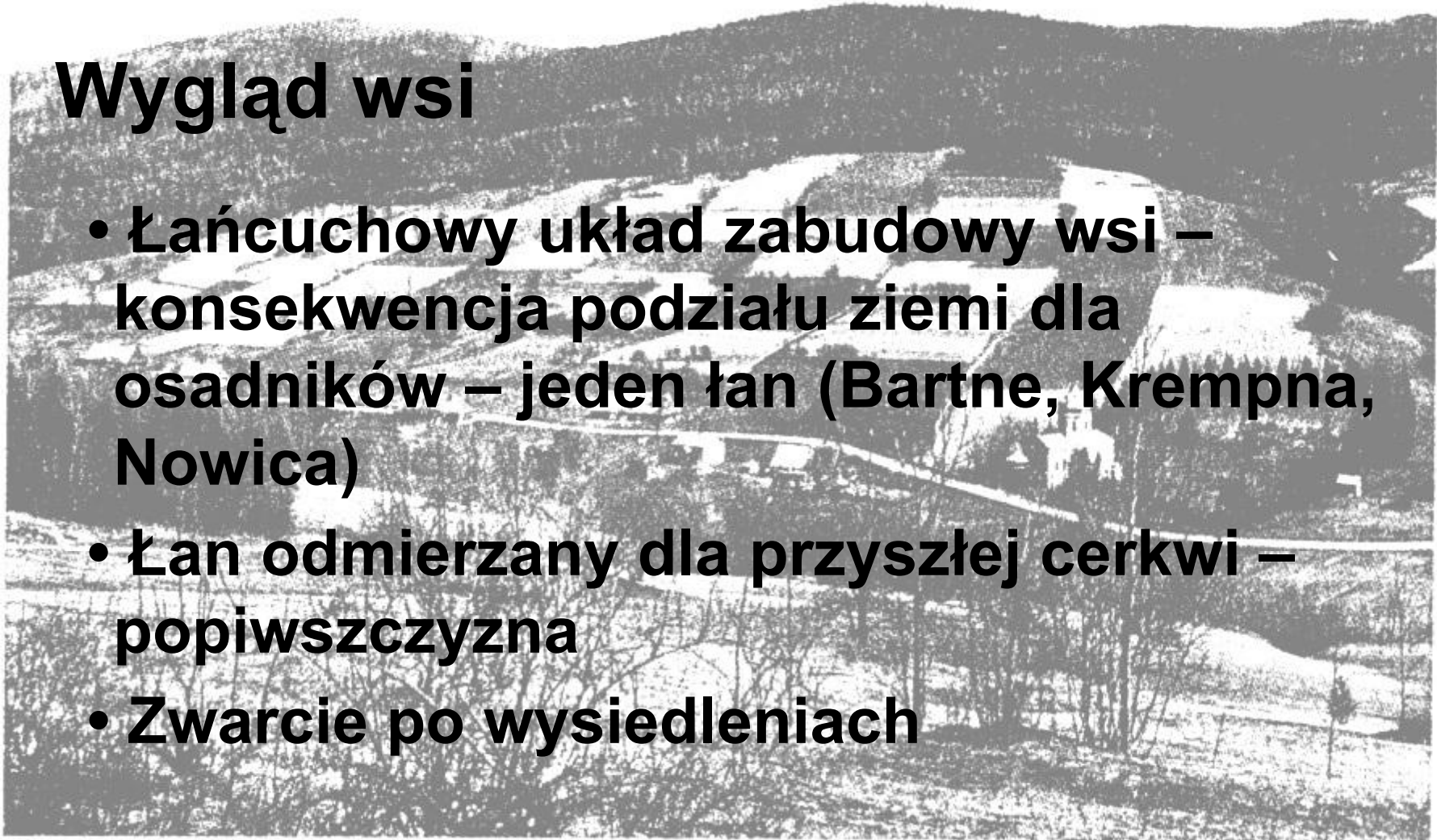
Do 1947

Dziś → pozostają grupą o wyrazistej świadomości swej jedności i odrębności, własnym języku, stereotypach kultury i świadomości zbiorowej (wspólnych dla wszystkich Łemków, bez względu na spór o tożsamość narodową). Można ich zatem uznać za grupę etniczną, co nie przesądza o przynależności Łemków do wspólnoty szerszej, ponadetnicznej (narodowej).

**ŻYCIE -
codzienność, obyczaje, kultura**

Wygląd wsi

- Łańcuchowy układ zabudowy wsi – konsekwencja podziału ziemi dla osadników – jeden łąn (Bartne, Krempna, Nowica)
- Łan odmierzany dla przyszłej cerkwi – popiwszczyzna
- Zwarcie po wysiedleniach

DOMY - łemkowska chyża

- zagroda jednobudynkowa - ochrona przed stratami ciepła
- wysoki dach
- zachaty

WYGLĄD

- lud na ogół niezbyt rosły; bez jednolitego typu antropologicznego; czasem potomkowie pasterzy wołoskich → krępi, ciemnowłosi, o oliwkowej cerze

STRÓJ MĘSKI

- krótkie, lniane koszule (do spodni! :))
- białe płócienne nohałky lub wełnianie, białe bądź brązowe chotośnie
- lajbik, łajbyk - niebieska kamizelka
- huńka - brązowa kurtka
- kapelusz filcowy
- Czucha -długi, ciepły płaszcz, kołnierz/kaptur, obfite zdobienia

STRÓJ KOBIECY

- koszula zapinane z przodu
- ciemna spódnica z zapaską
- błękitne lub czarne aksamitne gorsety na koszuli
- na głowę: dziewczęta chustki, kobiety czepecy
- na ramiona: płachta (duża, lniana chusta)
- na szyi: krywulki (koronkowe krezv z kolorowvch koralików)

zajęcia

- Uprawa roli: owies, jęczmień, a także ziemniaki, karpiele (brukiew), kapustę, bób oraz len
- Praca w lesie - mężczyźni obróbka, kobiety owoce;
- RZEMIOSŁO:
 - ciesielstwo i snycerstwo (Przysłup, Nowica, Lesczyny, Kunkowa)
 - kamieniarstwo (Bartne, Folusz, Krempana, Myscowa, Bodaki)
 - druciarstwo
 - szklarstwo
 - maziarstwo (Łosie, Bielanka)

TWARZE

- **Wołodomyr Chylak** – Wierchomla Wlk, duchowny, proboszcz (Izby, Bartne, Lityń - +1893); pierwszy pisarz używający dialektu łemkowskiego – opisy kultury (JERONIM-ANONIM, ŁEMKO-SEMKO)
- **Bohdan Ihor Antonycz** – 1909 Nowica, +1938 Lwów(studia), poeta ukraiński (umiłowanie przyrody, pogańsko) → fragm. Księga Iwa
- **Iwan Rusenko** – 1980 Krasna, wysiedlony 1946 – Tarnopolskie, +1960. po Ilwś – wiersze i utwory sceniczne (usa), rysunki odtw typy dawnej łemkowszczyzny
- **Jarosław Polański** – 1930 Polany k/ Krynicy, +1994 Otwock, kompozytor dyrygent (chór męski „Żurawla” i ukraiński chór kameralny oo bazylianów w wwie), niewydany zbiór 5000 pieśni łemkowskich!

TWARZE

- **Epifaniusz Drowniak** (Nikifor Krynicki) - malarz prymitywista, Muzeum w willi Romanówka → Krzysztof Krauze “Mój Nikifor”
- **Piotr Trochanowski** (Petro Murianka), ur. 1947- poezja, sztuki teatralne, były członek “Łemkowyny”, założyciel i współorganizator pierwszych Łemkowskich Watr (obecnie w Michałowie)
- radio-lemko.pl
- **LEMON** - <http://www.youtube.com/watch?v=odAA5NfIDbY>

Dziękuję za uwagę :)